

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Rocznik Naukowy Muzeum Narodowego w Szczecinie

Nowa Seria

tom IX
2012

zeszyt 1
Archeologia

Szczecin 2013

Redaktor naczelny wydawnictw Muzeum Narodowego w Szczecinie
Lech Karwowski

Redakcja naukowa tomu
Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska,
Bartłomiej Rogalski

Redakcja wydawnicza
Izabela Krupa

Korekta
Izabela Krupa

Tłumaczenia
na język angielski Tomasz Borkowski
z języka rosyjskiego Marija Orzechowska

Recenzenci
prof. dr hab. Grzegorz Domański, prof. dr hab. Wojciech Dzieduszycki

Adres Redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel. (+48) 91 431 52 02
fax (+48) 91 431 52 04

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

Skład i druk
XPRESS Sp. z o.o.

ISSN 0076-5236

© Copyright by Muzeum Narodowe w Szczecinie and Authors

Szczecin 2013

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

Radosław Tomaszewski

- Grociki krzemienne z młodszego neolitu i początków epoki brązu
z terenu Dolnego Nadodrza 7
Flint arrowheads from the younger Neolithic and the beginning of the Bronze Age
from the lower Odra River area 50

Dorota Kozłowska

- Osada ludności kultury łużyckiej w Deszcznie, pow. Gorzów Wielkopolski 51
The settlement of the Lusatian culture in Deszczno, Gorzów Wielkopolski district 100

Milena Teska

- Osady kultury oksywiekiej z prawobrzeżnego dolnego Powiśla 101
The Oksywie culture settlement on the right bank of the lower Vistula River 125

Bartłomiej Rogalski, Sebastian Messal

- Frühe Slawen im Pyritzer Land. Erste Ergebnisse
eines interdisziplinären Forschungsvorhabens 127
The early Slavs in the Pyrzyce Region. The first results of the interdisciplinary research 205
Wcześni Słowianie w rejonie Pyrzyc. Pierwsze rezultaty badań interdyscyplinarnych 206

Kamil Kajkowski, Paweł Szczepanik

- Drobna plastyka figuralna wczesnośredniowiecznych Pomorzan 207
The small figural art of early medieval Pomeranians 247

Mieczysław Jusza

- Wrak wczesnośredniowiecznej łodzi wydobytej z Dziwny w okolicy Srebrnego
Wzgórza w Wolinie 249
The wreck of an early medieval boat extracted from the Dziwna Strait near Srebrne Wzgórze
(Silver Hill) in Wolin 268

Paweł Kucypera, Tomasz Kurasiński, Piotr Pudło

- Wczesnośredniowieczne miecze ze zbiorów Muzeum Narodowego
w Szczecinie w świetle ponownej analizy typologiczno-chronologicznej
i technologicznej (część 2) 269
Early medieval swords from the collection of the National Museum in Szczecin
in the light of a new typological-chronological and technological analysis (part 2) 296

Wojciech Konopka

- Szczecińskie miejsca straceń na tle obiektów jurysdykcji karnej
w Europie Środkowej. Próba lokalizacji wybranych obiektów z XIII–XIX wieku 297
Szczecin places of execution against the background of criminal jurisdiction devices
in Central Europe. An attempt to locate selected objects from the 13th–19th centuries 315

Andrzej Zyśko	
Stylusy ze Stargardu źródłem znajomości pisma w średniowiecznym mieście	317
Styluses from Stargard as a source of knowledge on literacy in a medieval town	348
Maciej Gibczyński, Grzegorz Kurka, Anna Uciechowska-Gawron	
Historia znikania. Losy wiejskich kościołów i cmentarzy	
na przykładzie Gostynia w gminie Świerzno	349
A history of disappearing. The fate of rural churches and cemeteries	
with the example of Gostyń, Świerzno commune	373
Дмитрий Олегович Осипов, Валентин Енисеевич Соболев	
Коллекция кожаной обуви из раскопок в Смоленске	375
Leather footwear from excavations in Smolensk	404
Obuwie skórzane z wykopalisk w Smoleńsku	405
Mieszko Pawłowski	
Siedemnastowieczny skarb monet zachodniopomorskich z Choszczna	407
17 th -century hoard of Western Pomerania coins from Choszczno	454
ODKRYCIA	
Sebastian Messal, Bartłomiej Rogalski	
Wstępne wyniki prospekcji archeologicznej koryta Małej Iny	
w miejscowości Lubianka, gm. Pełczyce, pow. Choszczno	
Preliminary results of archaeological prospection in the riverbed the Little Ina in Lubianka,	
Pełczyce commune, Choszczno district	455
Tomasz Galewski, Andrzej Kuczkowski	
Ślady osadnictwa kultury pomorskiej oraz wczesnośredniowiecznej	
na stanowisku 3 w Konikowie (gm. Świeszyno, pow. Koszalin)	
Traces of settlement of pomeranian and early medieval culture in Konikowo, site 3,	
Świeszyno commune, Koszalin district	469
Anna Bogumiła Kowalska, Dorota Kozłowska	
Osada w Wełtyniu, gm. Gryfino, stanowisko nr 11 (AZP 34-05/120)	
The settlement in Wełtyń, Gryfino commune, site No. 11 (AZP 34-05/120)	507
Andrzej Janowski	
Średniowieczna antropomorficzna szlufka do pasa z Wolina	
A medieval anthropomorphic belt loop from Wolin	517
Sławomir Słowiński	
Wyniki badań sondażowo-wiertniczych przeprowadzonych na stanowisku nr 3	
w Korytowie, gm. Choszczno	
The results of test drilling conducted on site No. 3 in Korytowo, Choszczno commune	521

Michał Grabowski, Aleksander Ostasz Drewniana tylnica z terenu „Gazoportu” w Świnoujściu Wooden sternpost from the LNG area in Świnoujście	535
Michał Grabowski, Aleksander Ostasz Ster zawiasowy z terenu portu w Szczecinie Hinged rudder from port area in Szczecin	545
RECENZJE I OMÓWIENIA	
Krzysztof Kowalski Anna Bogumiła Kowalska, Marek Dworaczyk, <i>Szczecin wczesnośredniowieczny, Nadodrzańskie Centrum, „Origines Polonorum”</i> , Warszawa 2011, t. 5, 595 s., ISBN 978-83-7436-271-9	555
Anna B. Kowalska Joanna Fonferek, Mirosław Marcinkowski, Urszula Sieńkowska, <i>Elbląg – życie codzienne w porcie hanzeatyckim / Elbląg – everyday life in the Hanseatic port</i> , Elbląg 2012, 180 s., ISBN 978-83-7789-141-4	557
Anna B. Kowalska <i>Ze studiów nad wczesnośredniowiecznym Pomorzem</i> , „Acta Archaeologica Lodziensia” 58, red. Witold Świątosławski, Łódź 2012, 192 s., ISSN 0065-0986	559
Anna B. Kowalska Joanna Wojtkowiak, <i>Skandynawskie wpływy kulturowe w Wolinie (IX–XI wiek)</i> , Wrocław 2012, 162 s., ISBN 978-83-935760-3-6	561
Anna B. Kowalska Błażej M. Stanisławski, <i>Garniarstwo wczesnośredniowiecznego Wolina</i> , Wrocław 2012, 254 s., ISBN 978-83-89499-80-8	562
Anna B. Kowalska Małgorzata Grupa, <i>Wélniane tekstylia pospólstwa i plebsu gdańskiego (XIV–XVII w.) i ich konserwacja</i> , Toruń 2012, 346 s., ISBN 978-83-231-2859-5	563
Anna B. Kowalska Mateusz Bogucki, Beata Jurkiewicz (red.), <i>Janów Pomorski stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Tom I, cz.1: Od paleolitu do wczesnego okresu wędrówek ludów; Janów Pomorski stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Tom I, cz. 2: Od późnego okresu wędrówek ludów do nowożytności; Janów Pomorski stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Tom I, cz. 3: Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Analizy</i> , Elbląg 2012 (Studia nad Truso; t. 1), ISBN 978-83-63016-12-8	564
Anna B. Kowalska Karol Kwiatkowski (red.), <i>Badania zachodniej części kwartalu V</i> , Stargard 2012, 298 s. (Archeologia Stargardu; t. 1). ISBN 978-83-61456-56-8; ISSN 2299-6389	565

Anna B. Kowalska Antoni Porzeziński, <i>Osadnictwo ziemi cedyńskiej we wczesnym średniowieczu. Archeologiczne studium osadnicze</i> , Chojna 2012, 135 s. (Terra Incognita; t. 3), ISBN 978-83-932245-3-1	567
Anna B. Kowalska Grażyna Nawrońska, <i>Początki Elbląga w świetle źródeł archeologicznych</i> , Elbląg 2012, 210 s., ISBN 978-83-935048-0-0	568
Anna B. Kowalska <i>Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich / Lost – Saved. The Pomerania Antiquities Collection of Szczecin</i> , Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska-Skoczka (red.), Szczecin 2012, 392 s., ISBN 978-83-63365-20-2	570
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2011 rok. Suplement	571
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2012 rok	577
Indeks nazw geograficznych 2011. Suplement	604
Indeks nazw geograficznych 2012	605
KRONIKA Niecodzienna uroczystość w Muzeum Narodowym w Szczecinie	607
Międzynarodowe Spotkania Interdyscyplinarne „Motywy Przez Wiek” Motyw głowy w perspektywie porównawczej, Bytów 13–14 kwietnia 2012	610
XI Sesja Centrum Archeologii Średniowiecza i Nowożytności UMK w Toruniu „Rodzime i obce. Rzeczy i idee w kulturze średniowiecza i czasów nowożytnych” Małkocin 9–11 maja 2012	614
Child and childhood in the light of archeology – problems and research perspectives Warsztaty Archeologii Dzieciństwa, Małkocin 5–6 listopada 2012	616
Pocztówka wysłana w przyszłość	618
Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich	622
Grobowce megalityczne Pomorza Zachodniego. Program badawczo-konserwatorski	625
Alicja Hamling (29 sierpnia 1928 – 28 czerwca 2011)	630

Pocztówka wysłana w przyszłość

Sto lat temu, 12.12.1912 roku, o godzinie 12:12 Hans Justus wysłał ze Szczecina do pewnej szczecinianki o imieniu Charlotte pocztówkę z pozdrowieniami. Czy mógł podejrzewać, że przesyłka przetrwa w dobrym stanie całe stulecie? Z refleksyjnego tekstu pozdrowień wynika, że miał taką nadzieję. A może tak naprawdę próbował wysłać tę wiadomość w przyszłość?

Na awersie pocztówki umieszczono reprodukcję grafiki Roberta Geisslera z 1869 roku z widokiem Bramy Królewskiej (Königstor), wkomponowanej w system forteczny¹. Teren umocnień przy Bramie Królewskiej nie pełnił już funkcji *stricte* militarnych. Wręcz przeciwnie – obwałowania, na których utworzono zielone alejki były miejscem spacerów i spotkań towarzyskich – tu warto było się wówczas pokazać.

Nie wiadomo, czy Hans Justus celowo wybrał właśnie taką pocztówkę, by sprawić swojej przyjaciółce niespodziankę. Jest jednak interesujące, że w treści wiadomości odwołuje się do czasów przyszłych, natomiast pocztówka przedstawia fragment miasta prawie pół wieku wcześniej, którego najprawdopodobniej ani Hans, ani Charlotta nie mogli oglądać.

Na rewersie pocztówki możemy przeczytać następującą treść:

Szczecin 12.12.12. godzina 12:12

Droga Lotto!

W tym pamiętnym dniu serdeczne pozdrowienia przesyła Ci

Hans Just.

Jeśli chcesz doczekać tego dnia, musisz czekać jeszcze przez sto lat.

Ta niezwykła wiadomość została wysłana 12 grudnia 1912 roku z jednego ze szczecińskich urzędów pocztowych do panny Charlotte Rührmund, mieszkającej na drugim piętrze kamienicy przy Deutsche Str. 52. Gdyby budynek przetrwał do dziś, stałby przy ulicy Wielkopolskiej, w kwartale pomiędzy ulicą Podhalańską (Fichtestr.) a ulicą Generała Ludomiła Rayskiego (Kronprinzenstr.).

O młodej Charlotte wiemy, dzięki porównaniu danych na pocztówce ze szczecińskimi księgami adresowymi², że była córką Davida Rührmunda, węc-

¹ W zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie (MNS/Graf-4066).

² Adreßbuch für Stettin und Umgebung, 1858–1943 r.

drownego pastora (Reiseprediger), który w Szczecinie posługę duchowną zaczął między 1890 a 1897 rokiem. Był kaznodzieją niewielkiej gminy katolicko-apostolskiej³, wędrującym po rozproszonych w okolicy niewielkich grupach tego wyznania, których nie stać było na utrzymanie kapłana w swojej miejscowości.

David Rührmund urodził się w Berlinie w 1861 roku jako syn duchownego. Jeszcze w dzieciństwie wraz z rodziną przyjechał do Szczecina około 1887 roku. Ojciec Davida – J. Rührmund – miał zapewne realizować w tej części Prus cele misyjne nowego wyznania chrześcijańskiego. Rodzina zamieszkiwała wówczas na Nowym Mieście przy Charlottenstrasse 2 (ul. Księcia Świętopełka w sąsiedztwie placu Tobruckiego). David Rührmund zmarł w grudniu 1927 roku w wieku 66 lat⁴.

W księgach adresowych z kolejnych lat widnieje nadal nazwisko Rührmund pod adresem Deutschestr. 52. Jest to jednak wdowa po Davidzie – Gertrud, z domu Willkomm. Gertrud mieszkała przy Deutschestrasse 52 do początku lat 40., choć nie jest pewne, czy jeszcze razem z dziećmi. Zmarła lub wyjechała ze Szczecina przed 1943 rokiem, ponieważ nazwisko Rührmund nie pojawia się już w szczecińskiej księdze adresowej z tego roku.

Równocześnie z pocztówką datowaną na 12 grudnia 1912 roku do Muzeum Historii Szczecina trafiła wcześniejsza wiadomość od Hansa do Charlotty, nadana 16 czerwca 1912 roku ze Stralsundu. Hans nazywa w niej Charlotte Szwagiereczką, co podkreśla sporą zażyłość między nimi. O ich bliskiej więzi świadczy również treść wiadomości. Hans dziękuje w niej za pozdrowienia i prezenty (m.in. rękawiczki), opisuje też swój żołnierski rytm dnia, stąd wiemy, że był w wojsku oraz że stacjonował w Stralsundzie i w Greifswaldzie. Mimo tych dość szczegółowych informacji Hans jest postacią dość enigmatyczną – nawet jego imię nie jest do końca jasne. „Just” może być skróconym lub zdrobniałym drugim członem podwójnego imienia: Hans Justus, jak również mało popularnym nazwiskiem. Nie wiadomo również, co się z nim działo po 1912 roku, chociażby w trakcie pierwszej wojny światowej. Z relacji ofiarodawczyni pocztówki wynika, że Hans był narzeczonym siostry Charlotte, co uzasadniałoby formę, w jakiej Hans zwracał się do adresatki wiadomości ze Stralsundu.

W księgach adresowych pod tym samym adresem co David Rührmund pojawia się także w latach 1921–1927 Elisabeth Rührmund, z zawodu nauczycielka adeptów handlu (Handelslehrerin). Jest dość prawdopodobne, że to właśnie

³ Odłam Kościoła Szkocji zwanego od nazwiska założyciela, pastora Edwarda Irvinga, irwingianizmem. Obecnie na terenie Niemiec mieszka największa grupa wyznawców irwingianizmu.

⁴ Akt zgonu 1151/1927/III, [w:] *Szczecińska księga zgonów*, 1927 r., Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Szczecinie.

siostra Charlotte – naręczona Hansa Justa. Znaczyłoby wówczas, że z jakiegoś powodu nie doczekała się ślubu z ukochanym i w udziale przypadł jej dość smutny wówczas los starej panny.

Pocztówka z 12.12.12. trafiła do Muzeum Historii Szczecina w lipcu 2012 roku za pośrednictwem Portalu Internetowego nachStettin.com. Podarowała ją pani Christine Wallbaum, która opiekowała się bliską przyjaciółką Charlotty w domu spokojnej starości. Dzięki pani Wallbaum wiemy, że Charlotta była pielęgniarką i wraz z dwiema przyjaciółkami, również pielęgniarkami, opuściła Szczecin w czasie lub zaraz po wojnie. Żadna z trójki przyjaciółek nie wyszła za mąż i nie założyła rodziny. Przyjaźniły się od czasów młodości i były ze sobą tak mocno związane, że spędziły wspólnie jesień życia w ośrodku spokojnej starości w Hanowerze. Żadna z nich nie doczekała roku 2012. Kilka lat temu najdłużej żyjąca z przyjaciółek Charlotty przekazała pocztówkę z 12.12.12. pani Wallbaum z prośbą, by w odpowiednim czasie kartka znów znalazła się w Szczecinie.

Teraz, gdy pocztówka trafiła do Muzeum Historii Szczecina, będziemy mogli nie tylko wracać pamięcią do widoków miasta z początków XX wieku, lecz także do porozrywanych wątków historii związanych z nią osób. Może stanie się również punktem startowym w rozgrywkach Szczecinian z czasem? Drugi ruch w tej grze już wykonaliśmy wspólnie z mieszkańcami i sympatykami Szczecina w słoneczną i zasypaną śniegiem środę 12.12.2012 roku. Dzięki akcji „Pocztówka wysłana w przyszłość” zorganizowanej przez Muzeum Narodowe w Szczecinie i Portal Interenetowy nachStettin.com nasze kartki pocztowe ze Szczecina, z Polski i z zagranicy zostały zamknięte w kapsule czasu zdeponowanej w Muzeum Historii Szczecina. Kolejny krok należy do przyszłych pokoleń. Miejmy nadzieję, że zagrają z nami 12.12.2112 roku.

Aleksandra Wilgocka

STETTIN, das Königstor vor der Entfestigung der Stadt.

Aus: Wehrmann, Geschichte der Stadt Stettin. Verlag von Léon Sauniers Buchhandlung, Stettin.

